

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба
номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, д.и.х.,
профессор _____ Раҳмон Д. С.

_____ с. 2024

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Саломов Муҳаммад Алимуродович дар мавзӯи «Таърихи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо аз замони қадим то ибтидои асри ХХ», барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.10 – таърихи илм ва техника (таърихи физика) пешниҳод гардидааст

Яке аз вазифаҳои асосии таърихи илм пайдо кардани қонунҳои мебошад, ки рушди илмро идора мекунанд. Таърихи илм ба таври зоҳирӣ ҳамчун натиҷаи фаъолияти мутафаккирони алоҳидаи гениалӣ ба назар мерасад, ки рафтори онҳоро ба рафтори ягон санге, ки дар майдони ҷалбкунӣ меафтад, монанд кардан мумкин нест. Бешубҳа, илм маҳсули фаъолияти одамон аст, дар ҳоле ки фаъолияти мураккабтарин ва нозуктарин: маърифатӣ, эҷодӣ ба шумор меравад. Аммо рушди илм дар шароити муайяни таърихӣ, ки нақши муҳим ва муайянкунанда дорад, ба амал меояд ва ин шароит барои таҳлили илмӣ дастрас аст.

Дар мавриди аҳаммияти таърихи илм дар бораи дуруст ва ба таври комил омӯختани он дар мисоли илми риёзиёт яке аз риёзидонони маъруфи ҷаҳонӣ Готфрид Лейбнитс (1646-1716) чунин ибрози ақида кардааст, ки воқеан муҳим мебошад: «Касе ки мехоҳад бидуни донишҳои гузашта бо донишҳои муосир маҳдуд бошад, ҳеч гоҳ ба дарки он намерасад». Ба ақидаи мо, чунин фикри ҷолиби Лейбнитс дар мавриди омӯзиши таърихи ҳамаи фанҳо, аз ҷумла таърихи физика низ аҳаммияти хоса дорад.

Дар рушди таърихи илми ҷаҳонӣ таърихи физика мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Зеро омӯзиши тамоми Коинот ба ду бунёди асосӣ таҳқиқ мегардад: физика ва метафизика. Физика – ин маҷудият ва ҳастии тамоми олами ҳастӣ мебошад, ки дар он қонуниятҳои тамоми илмҳои мавҷуда татбиқ карда мешавад. Маънои вожаи «физика» ҳам «табиат» мебошад, ки ниёғони мо онро «ал-улум ат-табиъийа» ва ё «илми табиӣ» меномиданд. Аз ин ҷост, ки тамоми донишҳои олами ҳастӣ дар бораи омӯзиши табиат (физика) нигаронида шудааст.

Рисолаи номзадни унвонҷӯ Саломов М.А., ки «Таърихи муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо аз замонҳои қадим то ибтидои асри XX» номгузори шудааст, се боб, чор зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашударо дарбар мегирад ва дар муқаддимаи он интиҳоби мавзӯ, аҳаммияту дараҷаи омӯзиш, вазифаю гипотеза ва инчунин, методи таҳқиқи марҳилаҳои омӯзиши онро қомилан дуруст баён кардааст.

Унвонҷӯ дар рисолаи худ, яке аз масъалаҳои мубрам ва шавқовари физика, хусусан физикаи амалӣ, ки муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо ба шумор мерафт, ва то замони муосир, замони пешрафти илму техника тавассути технологияи компютери ва ғайра, аниқтараш то ибтидои асри XX яке аз мавзӯҳои рӯзмарраи физикаи амалӣ ба ҳисоб меравад, таҳлил карда шудааст.

Ҳадафи асосии таҳқиқоти диссертатсионии Саломов М.А. муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо дар таърихи физика умуман (ҳам физикаи амалӣ ва ҳам физикаи назариявӣ) ба шумор меравад. Зеро ба ғайр аз физикаи амалӣ роҳҳои математикии муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо низ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, ки ба физикаи назариявӣ алоқаманд мебошад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадаф вазифаҳои зеринро ҳал кардан лозим аст:

- таҳқиқи омӯзиши донишҳои физикӣ дар масъалаи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо дар осори илмии Аршмидиус, Ҳиерон, Абубакри Розӣ, Абурайҳони Берунӣ, Умарӣ Хайём, Михаил Василевич Ломоносов ва дигарон;

- таъсири донишҳои назариявӣю амалии донишмандони пешин (дунёи қадим ва асрҳои миёна) дар масъалаи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо бар эҷодиёт ва таълифоту таснифоти донишмандони баъдина (асрҳои миёна ва замони нав то ибтидои асри XX) дар таърихи физика;

- истифодаи маводи рисолаи диссертсионӣ барои таълифи асарҳои бунёдӣ ва дастурҳои таълимӣ дар соҳаи таърихи илму техника, махсусан таърихи физика.

Боби якуми диссертатсия «Ташаккул ва инкишофи донишҳои физикӣ дар дунёи қадим» номгузорӣ шуда, аз ду зербоб иборат аст. Дар зербоби аввал “Аввалин унсурҳои донишҳои физикӣ дар кишварҳои Шарқи Қадим” мухтасар вазъи илм (донишҳои риёзӣю табиӣ) дар кишварҳои Шарқи Қадим, хусусан Бобулистону Мисри Қадим ҳамчун ғахвораи тамаддуни инсонӣ таҳлил карда шудааст. Зербоби дуюм бошад, “Ташаккули физика ва роҳҳои муайянсозии вазни хоси ҷисмҳо дар Юнони Қадим ва Рими Қадим” номгузорӣ карда шуда, бевосита ба қорҳои амалӣ ва тафаккури назариявӣю Аршмидиус (Архимед) дар бораи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо бахшида шудааст. Бо вучуди ҳама хидматҳои бузурги илмии Шарқи Қадим, Юнони Қадим ватани аслии илми муосир эътироф гардидааст. Маҳз дар ин ҷо илми назариявӣю ба вучуд омад, ки тасаввуроти илмиро дар бораи ҷаҳон таҳия мекунад ва маҳз дар ин ҷо усули илмӣ рушд кард.

Донишмандони Юнони Қадим ва Рими Қадим тавонистанд илм ва тафаккури илмиро аз сатҳи мифология ва аз доираи маъбадҳои қоҳинон берун бароранд. Яке аз маъруфттарин физикдони Юнони Қадим Аршмидиус муарраби Архимед ба шумор меравад, ки масъалаи муайян

кардани вазни хос дар таърихи физика махз бо номи \bar{y} иртиботи ногусастанӣ дорад муайян намудааст.

Дар боби дуоми рисола, ки бо унвони «Ташаккул ва инкишофи донишҳои физикӣ дар олами исломи асримиёнагӣ» оварда шудааст, ки аз ду зербоб иборат буда, зербоби якум «Манбаи донишҳои физикӣ ва таъсиси марказҳои илмӣ дар асрҳои миёнаи шарқи исломӣ» мухтасаран ва мушаххасан мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Манбаи асосии донишҳои риёзиву табиии олами исломи асримиёнагӣ, беш аз ҳама, осори донишмандони Юнони Қадиму Рими Қадим ба шумор меравад. Албатта, аввалин коре, ки донишмандони маркази илмии «Байт-ул-хикма» дар Бағдод, ки маъруфтгарин маркази илмии исломӣ қаламдод мешавад, аз тарҷумаи осори илмӣ аз забонҳои юнонӣ, сурёнӣ, паҳлавӣ ва хиндӣ иборат буд.

Зербоби дуум «Саҳми ниёғони тоҷикон дар муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо» номгузорӣ карда шудааст, ки бевосита ба саҳми физикдонони асримиёнагии форс-тоҷик, аз қабили Абубақр Муҳаммад Закариёи Розӣ, Абурайҳони Берунӣ, Умари Хайём ва Абдурахмони Хозинӣ, дар масъалаи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо бахшида шудааст. Нақши осори донишмандони зикршуда натавонанд дар ташаккул ва инкишофи физикаи амалӣ дар мисоли муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо бузург аст, балки онҳо ба рисолаҳои худ ва тавсияҳои назарӣ, хусусан Умари Хайём бо роҳи татбиқи математикии ин масъалаи ҷолиб, қобили таваҷҷуҳ ва боиси омӯзишу пажӯҳиш ба шумор меравад.

Боби сеюми диссертатсия «Муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо дар Аврупои асримиёнагӣ ва Русия то ибтидои асри XX» бидуни ба параграфҳо ҷудо кардан ба масъалаи шавқу рағбати донишмандон, хусусан физикдонони асримиёнагии Аврупои лотинӣ ва Русияи асрҳои XVIII-XX таҳлил карда шудааст.

Бояд гуфт, масъалаи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо асосан дар замонҳои антиқаю эллинистӣ, шуруъ аз замони зиндагии Архимидиус

(Архимед) ва асрҳои миёнаи олами ислом яке аз масъалаҳои рӯзмарраи физикаи амалӣ маҳсуб мегардид. Дар асрҳои миёнаи Аврупо, замони ба истилоҳ “инқилоби илмӣ дар табиатшиносӣ” ва Ренессанс доираи таҳқиқоти физика умуман ва физикан амалӣ аз он ҷумла хеле васеъ гардида, дигар масъалаҳои физикӣ, аз қабили “афтиши озод”, “ҷозибҳо”, “оптикаи физикӣ” ва ғайра масъалаи рӯзмарра буданд. Аз ин ҷихат, донишмандони Аврупои лотинӣ дар масъалаи муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо ба монанди донишмандони асримиёнагии олами ислом марок зоҳир накардаанд.

Аз таҳлили рисола аён мегардад, ки зимни таҳқиқот унвонҷӯ ба чунин наwgониҳои илмӣ ноил гаштааст:

- таҳқиқ ва омӯзиши мусалсали ҷанбаҳои физикии осори донишмандони Дунёи Қадим, асрҳои миёна ва замони нав бори аввал аз рӯи рамзи 07.00.10 дар таърихи физикаи ҷаҳонӣ ва таърихи илми тоҷик;

- муайян кардани сахм ва нақши физикдонони асримиёнагии форсу тоҷик дар густариши масъалаи муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо бо усулҳои гуногун;

- баррасии ҷихатҳои наомӯхта ва камомӯхтаи физикаи таҷрибавӣ дар осори илмии ниёгони асримиёнагии форсу-тоҷик дар соҳаи физика;

- роҳҳои гуногуни инкишоф ва паҳншавии осору афкори донишмандони пешин бар эҷодиёт ва таълифоту таснифоти донишмандони баъдина дар соҳаи физикаи амалӣ дар мисоли муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо;

- аввалин маротиба масъалаи мазкур дар таърихи илми Ҷумҳурии Соҳибистиқлоли Тоҷикистон, балки дар таърихи физикаи ҷаҳонӣ аз рӯи рамзи 07.00.10 – Таърихи илм ва техника (таърихи физика) мавриди таҳқиқоти ҳоса қарор гирифта шудааст.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот иборат аз он аст, ки дорои арзиши илмӣ-назариявӣ ва илмӣ-таърихӣ мебошад. Маводи таҳқиқот, хулоса, натиҷа, пешниҳод ва интишороти муаллиф метавонад ҳамчун манбаи

омӯзишӣ дар соҳаи таърихи физика ва ҳуди физика дар мисоли муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо хизмати арзанда намоянд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот иборат аз он аст, ки:

– натиҷаҳои таҳқиқотро ҳангоми таълифи пажӯҳишоти ҷамъбасти оид ба таърихи физика дар Тоҷикистон ва берун аз он, ҳангоми хондани фанҳои элективӣ ва курсҳои махсус дар МТОК-и кишвар, хусусан дар факултет ва риштаҳои тахассусии физикӣ метавон истифода бурд.

– натиҷаи омӯзиш метавонад дар шакли мақолаҳои илмӣ, илмию методӣ ва илмию оммавӣ барои донишҷӯёну унвонҷӯён, магистрантон ва докторантони PhD барои навиштани рисолаҳои тахассусӣ хизмат кунад;

– инчунин натиҷаи кор барои омӯзгорони МТМУ ва устодону омӯзгорони МТОК-и олии кишвар манфиатовар хоҳад буд;

– аз натиҷаи таҳқиқот, албатта дар навиштани монографияҳо ва маҷмуаҳои тахассусӣ муҳаққиқони соҳаи таърихи физика метавонанд васеъ истифода баранд.

Қисми назариявӣ амалии рисола дорои арзиши илмӣ-назариявӣ ва илмӣ-таърихӣ мебошад. Маводи таҳқиқот, хулоса, натиҷа, пешниҳод ва интишороти муаллиф метавонад ҳамчун манбаи омӯзишӣ дар соҳаи таърихи физика, хусусан физикаи амалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва касбии олии кишвар хизмати арзанда намоянд.

Натиҷаҳои бадастовардаи унвонҷӯ асоси методологии диссертатсияро принсипи таърихият, таҳлили таърихӣ-илмӣ таърихи физика, таърихи ташаккули донишҳои физикӣ, риёзӣ ва фалсафӣ ташкил намуда, имконият медиҳад, ки далелҳои таърихӣ вобаста ба ҳамгироии донишҳои риёзию фалсафӣ дар таърихи физика баррасӣ гарданд. Ҳамзамон дар чараёни таҳқиқот методҳои гуногуни маърифат: таҳлил, шарҳ, татбиқ, муқоиса ва хулосабарорӣ истифода шудаанд.

Пажӯҳишоти таърихӣ, ки бар ин усул асос ёфтаанд, метавонанд хусусиятҳои сифатан навро касб карда, зарурату аҳамияти таърихи

физикаро дар мисоли рохҳои муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо тавсиф намояд, ки ҳангоми гузаронидани корҳои лабораторӣ хеле муфид хоҳад буд:

Дар баробари муваффақиятҳо дар рисола камбудихо низ ба назар мерасанд. Ба сифати эрод як чанд нуқтаро таъкид кардан ба манфиати кор хоҳад буд:

1. Дар саҳифабандии қисми мундариҷаи диссертатсия ва саҳифабандии дохили он як хатоӣ роҳ ёфтааст. Масалан боби сеюми диссертатсия дар мундариҷа саҳифаи 106 оварда шудааст, аммо дар дохил дар саҳифаи 123 ҷой дода шудааст.

2. Дар қатори корҳои олимони ватанӣ, олимони хориҷӣ низ оид ба ин самт бештар ва мушаххастар таҳқиқот бурдаанд, аммо онҳо дар кор кам дарҷ гардидаанд.

3. Ҳам дар рисола ва ҳам дар автореферат хатоҳои имлоию техникӣ мавҷуданд.

Эродҳои зикршуда ҷузъӣ, тавсиявӣ ва ислоҳпазир буда, ба арзиши илмӣ-назариявӣ ва амалии диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд.

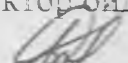
Автореферати диссертатсия пурра мазмун ва муҳтавои рисоларо инъикос менамояд.

Ҳамин тариқ, кори илмӣ Саломов Муҳаммад Алимуродович дар мавзӯи «Таърихи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо аз замонҳои қадим то ибтидои асри XX» ба талаботи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 ба тасвиб расидааст, ҷавобгӯ буда, дар маҷмӯъ, метавон ибраз намуд, ки довталаб барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.10 – Таърихи илм ва техника (таърихи физика), сазовор мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар аз ҷониби экспертон: д.ф. (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси физика, и.в. дотсент Парвинаи У.С. ва д.ф. (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси таърих, и.в. дотсент Холмуродзода М.Б., ки дар соҳаи илмҳои

методикаи таълими физика ва таърих дастоварди назаррас доранд, омода карда шудааст.

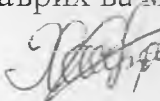
Тақризи эксперт аз рӯи натиҷаҳои диссертатсия дар ҷаласаи семинари ҷамоаи илмӣ-назариявии кафедраҳои методикаи таълими физика ва технологияи материалҳо, таърих ва методикаи таълими таърих, ки самтҳои илмӣ-тадқиқотиашон ба мавзӯи диссертатсия қаробат доранд, аз 11-уми майи соли 2024 (суратмаҷлиси №10) бо иштирок ва баромади довталаб муҳокима карда шуда, мусбӣ арзёбӣ гардидааст.

Раиси ҷаласа, муовини ректор оид ба илм ва инноватсия н.и.п., и.в. дотсент Рафиев С.А.

Котиби ҷаласа, ассистенти кафедраи математика ва методикаи таълими он Убайдуллои А.

Экспертон:

Мудирӣ кафедраи методикаи таълими физика ва технологияи материалҳо д.ф. (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси физика и.в. дотсент Парвинаи У.С.

Мудирӣ кафедраи таърих ва методикаи таълими таърих д.ф. (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси таърих, и.в. дотсент Холмуродзода М.Б.

Имзоҳои С.А. Рафиев, А.Убайдулло, У.С. Парвина ва М.Б. Холмуродзода - ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсус: Амиров Ф.А.

Суроға: 735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Хатлон, ш. Кӯлоб, кӯчаи С.Сафаров 16

Тел.: (+992 3322) 2-35-06, 2-35-09

Факс: (+992 3322) 2-35-06

Сомона: www.kgu.tj

E-mail: info@kgu.tj

